

Oponentský posudek magisterské diplomové práce:

Jana Janovčiková, *Superbia, superbus. Sémantická studie a kulturně-historická sonda do hodnotového systému.* UK FF Praha (Tilburg) 2009. Str. 168.

Diplomandka si rozhodně nezvolila lehké téma pro svou práci, neboť každé pojednání dotýkající se hodnotových systémů musí předpokládat jistou teoretickou vybavenost autora, v případě společností už historických široký přehled o jejich dějinách a kultuře, o úrovni, způsobu a struktuře jejich myšlení, atd. Zvolené téma, „zpučnost či pýcha“ v římském pojetí (termínově nesené slovy *superbia, superbus, superbe, superbire*), navíc není nijak nové; speciální badatelské pozornosti se sice netěší v přílišné míře, ale jeho zásadně záporný význam v římské společenské a eticko-morální sféře je dávno dobře znám. Kol. Janovčiková, jak předložená práce dokazuje, byla nejen hluboce zainteresována na svém tématu, ale na jeho zpracování také dobře připravena; její práce představuje rozhodně dosud nejdůkladnější příspěvek k poznání (nejen sémantickému) tohoto lze říci specificky římského hodnotového komplexu. Za základní pramenný zdroj pro své zkoumání si zvolila Senekova díla *De beneficiis, Epistulae ad Lucilium* a drama *Troades* (byl zvláštní důvod pro tuto volbu?), dále Tacitovy *Annales*.

Práce je promyšleně a velmi prakticky rozvržena do tří částí. V Úvodu se autorka stručně vyrovnává s názory v dosavadním speciálním bádání nad tématem *superbia* a nastiňuje svůj vlastní postup; v Analytické části (str. 18-88) pak podává výklad excerpovaných míst (uvádí latinský text se svým překladem do češtiny) s výskytem sledovaných termínů, nejprve v Senekových dílech (celkem 44 míst), potom u Tacita (celkem 39 výskytů), vždy s krátkými hodnotícími závěry. V Syntetické části (str. 89-153) pak nejprve zodpovědně doplňuje poznatky získané u Seneky a Tacita ještě širokým, byť pochopitelně spíše jen souhrnně statisticky pojatým záběrem údajů z množství ostatních římských autorů (Corpus auctorum, s využitím elektronické textové databáze Teubnerovy edice) a na tomto bohatém materiálu pak hledá syntetizující odpovědi ke svým čtyřem „sémanticko-etickým“ otázkám: Kdo je na co pyšný? Jak pýcha působí? Kde hledat pýchu? Jak se k pýše postavit? Dále (kap. 5: Hledání významu, str. 121-143) pak diplomandka pro svou tematiku naprosto originálně využívá na jedné straně lingvistické teorie NSM A. Wierzbické, především s její důležitou tézí, že význam etických termínů je nutno hledat v celém myšlení (či mentalitě) dané společnosti, k (možné) konstrukci představy *superbia*, jednak Českého národního korpusu k zjištění významů českých slov/pojmů ekvivalentních k latinské *superbia*; zjišťuje mj. např. dnešní archaismus slova *zpučnost* /kterému se, kupodivu, i sama vyhýbá, i když by byl (staromódní) římské *superbia* zřejmě nejbliže) a hlavní rozdíl českých pojmů od římské *superbia* zjišťuje v absenci jejich spojení s politikou. Diplomandka pak definuje tři aspekty významu římského pojmu (denotativní význam, konotativní význam, emocionální význam), opět s poukazy na to, že „*superbia* není (česká) pýcha“. Tyto části autorčina výkladu, s důkladnými a podloženými výklady o roli, jakou tato „hodnota“ hrála ve společenském životě Římanů, jsou odborně velmi přínosné; autorka si je přitom dobře vědoma, že informace jsou nám zprostředkovány literaturou silně „římsky“ moralizující (zásadní rozdíl oproti situaci české!), a své závěry s vědomím tohoto faktu formuluje (např. účelová manipulovatelnost veřejného mínění či čtenářů tímto odsouzeníhodným termínem je zřejmá). Ve svých hierarchizovaných závěrech (str. 146nn.) pak vyhodnocuje autorka především rozdílné cílové uplatnění sledovaných pojmů u Seneky a Tacita (při shodném negativním a odsuzujícím významu slov): Seneca ve své didaktické etice (spíše kázání apelující na rozum i emoce) teoreticky analyzuje modelové situace především v soukromé sféře, Tacitus hodnotí konkrétní události a osoby a jeho zájem je především politický. Lze říci, že kol. Janovčiková ve své práci neopomněla žádný významný aspekt zvolené problematiky a její postupy i závěry

lze vesměs přijmout. Uvítal bych ale alespoň stručné pojednání o (jistě nečastém) slovesu *superbire* (např. kdo bývá jeho subjektem?) a úvahu o tom, jaký termín vlastně Římané užívali pro kladnou hrdost, ke které jistě se svou touhou po *gloria, laus, honos* museli stát blízko.

Jak již bylo řečeno, diplomandka uvádí interpretovaná excerpta s vlastním překladem, v němž se snaží v souladu se svým výkladem najít pro *superbia, superbus* co nejvhodnější českou ekvivalenci v každém kontextu. Musíme tedy tento překlad, byť vynalézavý a čtivý, považovat za „pracovní“, neboť autorka často výkladově spíše parafrázuje, než překládá originální text; její překlad tedy vždy neodpovídá ekonomice latiny a nezohledňuje charakteristický ráz a prostředky Senekova či Tacitova stylu. Na řadě míst se dá ovšem s její volbou překladu polemizovat: str. 29, č. 8 volá po lapidárnějším převodu; str. 61, č. 49 proč *superbire* překládat „vychloukali se a s nemístnou hrdostí poukazovali...“? U vojáků by stačilo „chvástali se...“; str. 65 (č. 52) *superbius* spíš chápat „povýšeněji“ než „značně povýšeně“ (věcně zřejmě Tacitus s Tiberiem souhlasil, stejně jako sama autorka); str. 80, č. 71: *virile servitium* nemůže být „mužný“, nýbrž mužský, jakoby mužskou silou vedený útlak; Tacitovo *impudicum* nemá ekvivalent v „korektním chování“, ani nejde o „získávání moci“, nýbrž o její udržení; str. 81, č. 72 „nabýval na pýše“? Proč ne jednoduše „stával se pyšným“ (propadal pýše?); str. 84, č. 77: „vzpřímený a hrdý“? (*hinc superbus!*) str. 87, č. 83 *externa superbia* musí zůstat „cizí, zahraniční“, byť je samozřejmě vnějšková; Tacitus málem implikuje jakousi „naši, domácí“ hrdost, ovšemže pozitivní. Významnější omyl s dopadem pro výklad textu je na str. 34n. (č. 14), kde *superbum promissum* není „slib neprozřetelně přislíbený“, nýbrž (v námitce filosofova oponenta!) proklamované tvrzení, že mudře žádného skutku nelituje atd. (obsah *promissum* je vyjádřen ve vazbě acc.+ inf.); také v č. 15 jde překlad „ať to vede kamkoli“ (= *qualecumque sit*) příliš daleko! Takovéto případy jsou ovšem v diplomové práci ryze menšinové a neubírají nic na zásadním konstatování, že diplomandka své autory dobře pochopila a získala jejich prostřednictvím významné poznatky k prohloubení našich vědomostí o římském vnímání hodnotových norem, společenských vztahů a excesů.

Výklad je, jak už naznačeno, veden promyšleně, je rozumně strukturovaný a – byť namnoze odborně až přetížen – je čtivý. Jazykové stránce věnovala autorka očividně velkou péči; ortografických opomenutí jsem shledal jen velmi málo (povýtee v přílohách). Někde si ovšem neodpustila některá zvláštní slova (str. 31 nadzvih?, str. 136 odvysvětlit!, str. 151 je *superbia* „zvláštní tvor“?) nebo sáhla k žurnalismům. Oceňuji její korektní zvládnutí historických reálií; námitky jen ke str. 83, pozn. 119 (manželství *usu* – tato forma se udržovala se souhlasem obou manželů) a str. 140, pozn. 61 (králové se v Římě nevolili).

Závěrem mohu konstatovat, že diplomandka zvládla svůj pracovní cíl jak v analytické, tak i syntetické části úspěšně, osvědčila na vysoké úrovni svou schopnost samostatně pracovat s prameny, kombinovat své zdroje informací a formulovat závěry svého výzkumu, které v uvedené tématice nepochybně obohacují poznání normativního myšlení nejen v „klasickém“ římském prostředí, ale namnoze i v dnešním českém. Proto plně doporučuji její diplomovou práci k obhajobě.

V Praze, 25.1.2010.

doc. Václav Marek